

Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–44 ja 1825–44 syntyneiden kastenimet

RIITTA RAJASUU

Väitöksenalkajaisitelmä Itä-Suomen yliopistossa 14. kesäkuuta 2013

Suomalaisen etunimistön vaiheet esihistorialliselta ajalta 1800-luvun loppuun tunnetaan suurina linjoina. Niitä ovat tarkastelleet muun muassa A. V. Forsman (1891), Detlef-Eckhard Stoebe (1964) ja Kustaa Vilkuna (1995 [1976]). Tästä eteenpäin nimistön yksityiskohtaisesta kehityksestä on raportoinut Eero Kiviniemi (2006, 1993, 1982) useissa tutkimuksissaan. 1700- ja 1800-luvun alun nimistöstä on tehty yksittäisiä paikallisia tutkimuksia muun muassa Myrskylästä (Kartano 1983), Kokkolasta (Borg 1995), Jyväskylältä (Lampinen 1997) ja Kangasniemeltä (Arjava 2005) sekä eräistä pohjoiskeskisuomalaista maalaissuvuista (Kotilainen 2008).

Tässä väitöskirjassa selvitetään Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–44 ja 1825–44 syntyneiden lasten virallisia kastenimiä ja niiden määrällisiä ja laadullisia muutoksia. Päähuomio on uusien nimien ja nimityylien (kuten moninimisyyden) alueellisessa ja sosiaalisessa vastaanotossa ja leviämisessä. Leviämistä valotetaan väljästi innovaatioiden diffuusioteorian (Rogers 2003 [1976]) avulla. Sen mukaan ihmiset voidaan jakaa eri ryhmiin sillä perusteella, miten nopeasti tai hitaasti he jonkin uutuuuden omaksuvat. Tutkimuksessa kysytäänkin, millä alueella ja missä yhteiskuntaluokassa uudennokset otetaan ensimmäisinä vastaan.

Nimiä saatiin eri lähteistä. Kun nimi valittiin suvusta, lapsi liitettiin osaksi sukupolvien ketjua. Periytyviä nimiä voidaan seurata biografiis-genealogisesti kirkonkirjoista tai elämäkertoista joko horisontaalisesti tai vertikaalisesti. Nimiä omaksuttiin lähipiiristä tai henkilökohtaisin tai ammatillisin kontaktein vieraista kulttuureista. Nimilähteet saattoivat olla kalenterien ja almanakkojen tapaan kirjallisia, sillä suuri osa osasi lukea.

Aineistona on 20 301 lapsen 31 715 virallista nimiesiintymää, jotka on poimittu evankelis-luterilaisten seurakuntien kasteluetteloista. Viralliset nimet ovat papin kirjaamia ja ajalle tyypillisesti toisperäisiä ja -asuisia ja useimmiten vain kirjallisessa käy-

tössä olevia. Arjessa käytettiin omakielisiä puhuttelumuotoja: *Christina* oli *Stiina* tai *Tiina* ja *Wilhelm* vastaavasti *Vilhelmi*, *Vilho* tai *Ville*.

Kasteluetteloista on vaikea tietää, mitä nimeä lapselle on todellisuudessa esitetty, mutta yleensä suomenkieliset vanhemmat antoivat suomenkielisen nimen ja ruotsinkieliset ruotsinkielisen. Kielestä riippumatta vanhempien tai kummien ilmoittama nimi kirjattiin ruotsalaistettuna tai latinalaisessa, saksalaisessa tai ranskalaisessa asussa. Ruotsinkielisten kirkonkirjojen ja hallinnon, toiskielisten nimien, yleisen vaikiintumattoman ortografian ja pappien henkilökohtaisten mieltymysten vuoksi nimi-asut varioivat kirjurista, ajasta ja paikasta riippuen.

Elin, *Helena*, *Helga* tai *Lena* saattavat olla saman henkilön nimen kirjoitusasuja. Tilanne voi olla toinenkin. Sirkka Paikkala (1997: 22) raportoi veljeksistä, joista toisen nimiasu on latinalainen *Gregorius* ja toisen ruotsalainen *Grels*. Talonnimien avulla heidät on selvitetty *Riekiksi* ja *Rekoksi*. Pappi on siis tulkinnut kansanomaiset muodot eri nimiksi.

Vanhoiden nimien tutkijalle nimen ja kirjoitusasun erottaminen toisistaan on haaste, joka on ratkaistava kelvollisen lopputuloksen varmistamiseksi. Jokaisen kirjoitusasun tulkitseminen omaksi nimekseen on pinnallista ja tarkoituksetonta. On yhdenmukaistettava graafisesti, fonologisesti ja etymologisesti toisiaan lähellä olevat asut.

Yhdenmukaistetun materiaalin pitää vastata alkuperäistä lähdettä ja tutkijan tarpeita. Tulkinnaltaan yksinkertaisimpia ovat nimiasut, jotka kielitaju käsittää yhdeksi ja samaksi nimeksi (*Catharina* ~ *Catarina*). Ovatko nelitavuinen *Juliana* ja kolmitavuinen *Juljana* sama nimi? Entä nykyisin eri nimiksi luettavat *Maria* ja *Marja* tai *Sara* ja *Saara*?

Ääntämyksenmukainen jaottelu on aineistossani mahdoton toteuttaa: ei voida tietää, onko nimeä edes käytetty puhuttelussa, ja jos on, miten se on lausuttu. Millaisilta ovat kuulostaneet esimerkiksi kuopiolaisnimet *Adelaide* ja *Jaquette* savolaisen lausumina? Jako etymologian mukaan johtaa harhaan, koska silloin *Johan*, *Johannes*, *Ivan* – ja *Johanna* – olisi tulkittava yhdeksi ja samaksi nimeksi. Tässä tutkimuksessa yhdenmukaistettu nimi muodostuu niistä ortografisista varianteista, joissa eri grafeemit tai grafeemiryhmät edustavat samaa oletettua äännettä ja jotka nimenantaja on mahdollisesti tarkoittanut samoiksi. Tulkintatapa ei ole täydellinen, mutta mielestäni kelvollinen.

Ensimmäisellä periodilla erilaisia nimiä on vähän. Ne tulevat Raamatusta tai pyhimyskalenterista, minkä vuoksi suurin osa on pojannimiä. Kaikilla kolmella alueella kymmenen suosituimman joukossa ovat *Anna*, *Catharina*, *Christina*, *Elisabeth* ja *Maria* sekä *Johan* ja *Johannes*. Pojannimistä nimenomaan tietyt nimet ovat erityisen suosittuja.

Paikkakunnilla on omia suosikkiniimiään. Esimerkiksi *Olof* on poikkeuksellisen suosittu savolaispojilla. Nimen on saanut Kuopiossa yli 130 poikaa, samanaikaisesti Oulussa viisi ja Turussa neljä. Syy suosioon lienee paikallinen esikuva: Kuopiossa 1700-luvun alussa vaikutti *Olof*-niminen nimismies ja pitäjänkirjuri. Ammattina pitäjänkirjuri oli erittäin arvostettu, ja ihmisenä kyseinen kirjuri oli luotettava ja pidetty mies niin pitäjäläisten kuin kruununhallinnon keskuudessa (ks. esim. Rantanen 2008, 2003).

Latinalaistyyppisiä *us*-loppuisia pojannimiä (*Ericus, Henricus*) tavataan kaikilla kolmella paikkakunnalla, mutta etenkin 1700-luvun Oulussa ne ovat erityisen yleisiä. Tämä on sidoksissa paikallisen kirjurin mieltymyksiin. Oulussa vaikutti koko 1700-luvun tutkimusjakson ajan aikansa kansallisorunilijaksikin mainittu, runokieleen ja Raamatun siteeraukseen viehtynyt kirkkoherra Lithovius (Paulaharju toim. 2009: 34).

Sadassa vuodessa nimikanta moninkertaistuu, uusia työtönnimiä tulee enemmän kuin pojannimiä, mikä pitää pojannimistön vanhakantaisempana. Työtönnimet erikoistuvat alueittain: kunkin alueen kymmenestä kärkinimestä *Maria* ja *Sofia* ovat alueiden yhteisiä. Pojannimillä suuntaus on päinvastainen: kaupunkien yhteisiä kärkinimiä ovat *Carl, Fredric, Gustaf* ja *Johan*. Tämäkin kertoo poikien perinteisemmästä nimenannosta.

Uutuudet tulevat hallitsijahuoneista (*Ulrica, Wilhelm*) tai kaukaa maailmalta (*Bleckertina, Blondina, Rosaura, Septimia; Cassemir, Eugene, Leander, Napoleon*), ja ne ovat kielellisesti moninaisia. Erikoiset nimet johtavat siihen, että vain kerran esiintyvien uniikkien määrä kasvaa.

Merkittävän lisän tuovat rakenteellisesti uudenlaiset, pojannimistä muodostetut työtönnimet (*Fredrica ~ Fredric*). Näin lapsi voitiin nimetä vanhempiensa mukaan sukupuolesta riippumatta. Esimerkiksi hienotaeseppä Enochin ja hänen vaimonsa Christinan lapset olivat *Gallus Christian Enoch* ja *Urabina Enochlina Vilhelmina*.

Maamme siirtyminen ruotsalaishallinnosta autonomiseksi osaksi Venäjää tuo joihtakin nimiä keisarihuoneesta (*Olga, Alexander*), mutta kärkinimiksi ne eivät nouse. 1800-luvun alkupuolella alkanut kansallismielisyys ei nimistössä vielä näy.

Moninimisyden saapuminen nimistöömme Keski-Euroopasta Ruotsin kautta 1600-luvun lopulla on suuri muutos. Aineistossani moninimisyys ilmenee useimmiten kaksinimisyysinä ja kasvaa sadassa vuodessa 5:stä prosentista 84:ään prosenttiin. Yhdistelmissä käytetään sekä tuttuja (*Anna Maria, Johan Fredric*) että harvinaisia nimiä (*Salida Jacobina*).

Uutuudet otetaan vastaan eri aikaan eri yhteiskuntaluokissa. Ensimmäisellä periodilla kaksinimisyttä tavataan pappien, ylempien virkamiesten, upseereiden, suurkauppiaiden ja käsityöläismestareiden lapsilla. Käsityöläismestareista innovaattoreita ovat etenkin kulta- ja hopeaseppät sekä muut erikoisosajat, kuten peruukin- tai kaakeliuunintekijät, jotka ovat saaneet oppinsa ulkomailla.

Vuosisata myöhemmin kaksinimisyys on levinnyt kaikkiin yhteiskuntaluokkiin. Etenkin kisällit ja oppipojat noudattavat samaa linjaa kuin mestarit vuosisata aiemmin. Erottuakseen rahvaasta ajan eurooppalaisia muotivirtauksia seuraava yläluokka alkaa nimetä lapsiaan kolmella tai neljällä nimellä. Toisaalta kaksinimisyys levittyä koko kansan pariin esimerkiksi Turun käsityöläismestareilla kaksinimisyys suosio putoaa jyrkästi.

Nimimäärän lisäksi erona ovat laadulliset tekijät: jälkimmäisellä periodilla yläluokkaisten lasten nimet saattavat olla hyvinkin eksoottisia. Myös 1800-luvulla nimistöön tulleet harvat venäläisnimet ovat yläluokan suosiossa; korkeammat virkamiehet suhtautuivat venäläisten läsnäoloon positiivisesti, sillä se merkitsi juhlia venäläisupseerien kanssa, kun taas rahvas koki venäläiset aivan toisella tavalla (Savolainen 2009).

Ihmisten sosiaalinen toiminta ohjailee nimistöä ja sen muutoksia. Monet innovaatiot esiintyvät samoissa perheissä tai samoissa suvuissa. Sisaruksille annetaan usein

samantyyppisiä nimiä. Sosiaalinen verkostoituminen vieraisiin kulttuureihin, lukutaito ja liikkuvuus avartavat maailmankuvaa, mikä puolestaan vaikuttaa nimenvaalintaan.

Tutkimuspaikkakunnat ovat kaikki oman alueensa keskuksia, mutta vaihtelevat sosiaaliselta kehitykseltään ja maantieteelliseltä sijainniltaan. Otollinen maantieteellinen sijainti ja asema maan hallinnon, sivistyksen ja ulkomaankaupan keskuksena sekä sen erikoisasema maan epävirallisena pääkaupunkina pitävät Turun innovatiivisimpana.

Ensimmäisellä periodilla Oulu on ikivanhana kansainvälisenäkin kauppapaikkana ja rikkaiden tervaporvarisukujen asuinsijana nimistöltään modernimpi kuin agraarinen Kuopio. Toisella periodilla tilanne on yllättäen päinvastainen. Odotuksenmukaista olisi ollut, että innovaatiot leviävät ennemmin rannikkoa pitkin Ouluun kuin sisämaahan Kuopioon. Kuopion 1700-luvun lopulla saamat kaupunkioikeudet ja sen asema maaherran residenssinä avarsivat kuopiolaista nimimaailmaa. Tapanisen (1999: 49, 83) mukaan syynä Oulun vanhakantaisuuteen lienee pohjalaisen mielenlaadun ja kulttuurin kahtalaisuus: toisaalta oltiin kiinnostuneita uudesta, toisaalta pidettiin kiinni perinteistä. Myös vanhoilliset uskonnolliset liikkeet hidastivat uutuuksien tuloa. Uskonto vaati yksinkertaista elämäntapaa, mikä näkyy esimerkiksi vaatetuksessa, miksei nimissäkin.

Väitöstutkimus osoittaa, että nimistö ja nimenanto eivät ole erillinen järjestelmänsä, vaan ne ovat osa yhteiskuntaa ja kulttuuria ja elävät niissä tapahtuvien muutosten mukana.

Lähteet

- ARJAVA, HELLEVI 2005: *Alpiini ja Otteljaana. Kangasniemeläisten etunimet 1684–1899*. Suomi 190. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- BORG, KAJ 1995: *Dopnamn och namngivning i Gamlakarleby 1657–1928*. Lisensiaatintutkielma. Filologiska institutionen vid Åbo universitet, nordisk filologi.
- FORSMAN, A. V. 1891: *Tutkimuksia Suomen kansan persoonallisen nimistön alalla I. Pakanuudenaikainen nimistö. Johdanto*. Yliopistollinen väitöskirja. Helsinki.
- KARTANO, AIRI 1983: *Dopnamn i Mörskom under 400 år (1500–1900)*. Studie i nordisk filologi 64. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- KIVINIEMI, EERO 1982: *Rakkaan lapsen monet nimet. Suomalaisten etunimet ja nimenvaalinta*. Espoo: Weilin + Göös.
- 1993: Iita Linta Maria. *Etunimiopas vuosituhannen vaihteeseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 590. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2006: *Suomalaisten etunimet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1103. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, SOFIA 2008: *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAMPINEN, ARJA 1997: *Ristimänimien valinta ja nimenannon uudennokset Jyväskylässä 1766–1930*. Lisensiaatintutkielma. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PAIKKALA, SIRKKA 1997: Etunimet sukututkimuksessa. – *Sukutieto* 1 s. 19–24.
- PAULAHARJU, MARJUT (toim.) 2009: *Oulu. Kirjailijan kaupunki*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1205. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- RANTANEN, ARJA 2003: Pitäjänkirjurit 1700-luvun Suomessa. Kuopion pitäjänkirjuri, nimismies Olof Strengell. – Vaasan maakunta-arkiston johtaja Arja Rantasen luento pitäjänkirjureista Strengellien Sukuseuran kesätapaamisessa 5.7.2003 Kuopion Rauhalahdessa. Muistiinpanot kirjoittanut Hannu Strengell, kopioitu Markku Strengellin aineistosta. <http://kotisivukone.fi/files/strengellit.sukuseura.fi/tiedostot/historiaa.pdf> (28.3.2013).
- 2008: Pohjanmaan pitäjänkirjurit. – *Kasvatus & Aika* 3/2008 s. 81–88. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=143.
- ROGERS, EVERETT M. 2003 [1962]: *Diffusion of innovations*. 5. painos. New York: The Free Press, A Division of Simon & Schuster, Inc.
- SAVOLAINEN, RAIMO 2009: Kansakuntaa rakentamaan. Väestön suhtautuminen. Viholliskuva. – 1809.fi-sivusto. http://www.1809.fi/suomen_sota/vaestoehen_suhtautuminen/viholliskuva/fi.html (5.9.2009).
- STOEBKE, DETLEF-ECKHARD 1964: *Die alten ostseefinnischen Personennamen im Rahmen eines urfinnischen Namensystems*. Nord- und Osteuropäische Geschichtsstudien Band IV. Toimittanut Paul Johansen. Hamburg: Leibnitz-Verlag.
- TAPANINEN, ILPO 1999: *Pohjois-Pohjanmaa. Alueen, kulttuurin ja identiteetin muodostuminen*. Julkaisu A: 22. Oulu: Pohjois-Pohjamaan liitto.
- VILKUNA, KUSTAA 1995 [1976]: *Etunimet*. Avustajat: Marketta Huitu & Pirjo Mikkonen. Helsinki: Otava.

Riitta Rajasuu: *Kuopiossa, Oulussa ja Turussa vuosina 1725–44 ja 1825–44 syntyneiden kastenimet*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology no 43. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto 2013. Kirja on luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1106-3>.

Kirjoittajan yhteystiedot (address):
etunimi.sukunimi@kontiolahti.fi